

ЕКСПРЕСІОНІЗМ В ТЕАТРИ ХХ СТОЛІТТЯ

Чернишова Анна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри мистецької освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
_anka_910@ukr.net

Критики мистецтва визначають експресіонізм як одну з основних моделей сприйняття і відтворення навколишнього світу. Експресіонізм є найгнучкішим з усіх драматичних методів, випробуваних у ХХ ст., проте елементом, спільним для всіх експресіоністських п'єс, залишається безжалісний антиреалізм. Експресіонізм зародився як одна з форм неконкретного неоромантизму і розвинувся в упертий, діалектичний вид реалізму. У своїй основній методиці експресіонізм став міцною і важливою ланкою в історії сучасної драми, що поєднує таких велетнів, як Стріндберг і О'Ніл, Брехт і О'Кейсі [1].

Експресіоністський підхід полягав у тому, щоб передати особистий досвід та внутрішнє виявлення художника про світ навколо нього. Експресіоністи відкидали реалістичну методику, розглядаючи її як очевидну імітацію, тому не виявляли інтересу до об'єктивної реальності та не обмежували себе поверхневими деталями. У театрі це тримає в напрузі критичну публіку, але якщо така авторська суб'єктивність стає занадто особистою, розум може повністю відмовитися сприймати її.

Поняття “експресіонізм” стало широко вживаним для опису будь-якої форми мистецтва, що відходила від реалізму та відображала життя в суб'єктивному світі, а не як об'єктивну реальність. Німецький театр, що пережив рух експресіонізму в 1910-х та на початку 1920-х рр., став основним центром цього стилю. Пізніше, риси експресіонізму було помічено в творах таких передвісників, як Бюхнер, Стріндберг та Ведекінд, яких назвали новими майстрами [2].

Завдяки цьому стилеві з'явилося кілька видатних німецьких фільмів, серед них “Кабінет Доктора Калігарі” (1919) “Роберта Віна та Метрополія” (1926) Фріца Ланга [3].

А в п'єсах Бертольда Брехта експресіонізм виражається з радикальними змінами: “епічна” манера автора тут, у свою чергу, пов'язана з драмою квазі-абсурду швейцарських драматургів Фріша і Дюрренматта. Жвава методика експресіонізму ввійшла в той творчий фонд, яким тепер можуть послуговуватися сучасні драматурги.

Експресіонізм у німецькому театрі спочатку був протестом проти передвоєнного авторитарного режиму та індустріалізації суспільства. Експресіонізм ідеалізував творчу особистість людини та прославляв її, наслідуючи ідеї Ніцше. Новаторські ідеї Фрейда та Юнга у психології дозволили драматургам викривати та відтворювати свої потаємні думки та враження [2].

Однією з перших п'єс, що викликала фурор в експресіоністському театрі, стала "Батьковбивство" Арнольда Бронена, що була написана у 1915.

Ранні експресіоністичні п'єси володіли характерними рисами та методами, серед яких:

1. Атмосфера часто мала характер сновидіння або нічного кошмару, що досягалося за допомогою приглушеного та нереалістичного освітлення, спотворення в декораціях, а також застосуванням паузи та мовчання для створення ефекту тиші. У порівнянні зі звичайними діалогами, періоди мовчання між репліками були значно довшими.

2. Декорації не відтворювали деталей натуралістичної драми, а подавали лише дуже спрощені образи, яких вимагала тема п'єси. Сценографія часто передбачала також химерні форми та різкі кольори.

3. Сюжет і структура п'єси були, як правило, непослідовними і склалися з епізодів, побічних подій та несподіваних сцен, кожна з яких виконувала власну функцію. Така структура пізніше стала основою для епічного театру Брехта, в якому важливу роль відігравали епізоди та ілюстрації.

4. Діалог на відміну від розмовно-побутового був поетичним, гарячковим, рапсодичним. В одних випадках він набирив форми довгого ліричного монологу, а в інших – уривчастого телеграфного стилю, складаючись із фраз довжиною в одне або два слова чи вигуки.

5. Акторський стиль експресіонізму відмінною мірою відокремлювався від реалізму Станіславського з наміром уникнути детального копіювання людської поведінки. Часом це можна було сприймати як слабке зображення, де рухи актора стали занадто широкими та механічними, схожими на рухи маріонеток. Це надавало виставі ознаку бурлеску та робило подачу життя на сцені особливим [1].

Проте, експресіоністичний рух у німецькій драмі не зміг довго існувати в своїй початковій формі. Його ідеалістичне та емоційне зображення реальності не мало визнання в театрі, який здавна творив важливу соціальну роль, відображаючи життя реалістично. Втім, ознаки експресіонізму продовжували вживати у своїх творах видатні митці. Набравши нових рис у творчості Райнгардта, Піскатора і Брехта, німецький театр ставав усе впливовішим інструментом соціальних змін. Епічний театр, як ми побачимо пізніше, вже був позбавлений емоційного заклику експресіонізму та тверезіше відтворював сюжет.

Список літератури:

1. Perkins, Geoffrey, *Contemporary Theory of Expressionism*, 1974.
2. Walter H. Sokel, *An Anthology of German Expressionist Drama*, 1963.
3. Стайн Джон: *Сучасна драматургія в теорії та театральній практиці*. Книга 3. *Експресіонізм та епічний театр / Modern drama in theory and practice. Volume 3. Expressionism and epic theatre*. Переклад з англ. Львів: 2004. 288 с.